

BÖLÜM 44

I-1980 ASKERİ YÖNETİM DÖNEMİ VE 12 EYLÜL İHTİLALİ

Türkiye tarihinde derin izler bırakan, siyasi ve toplumsal yapıyı kökten değiştiren **12 Eylül 1980 Askeri Darbesi**, “Bayrak Harekâtı” adıyla hayata geçirilmiş ve ülkeyi yeni bir döneme sokmuştur. Kimilerine göre “düşünemeyen ve düşünmeye çekinen bir toplumun ortaya çıkmasına neden olan ‘postallı’ müdahale” olarak tanımlanan bu darbe, ağır bilançosuyla hafızalardaki yerini korumaktadır.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne Giden Yol

12 Eylül 1980 Cuma günü, saat 03.00’te radyolardan ve dönemin tek yayın kuruluşu TRT’den yükselen sesler, Türkiye’nin içinde bulunduğu hali ve geleceğini kökten değiştirmiştir. Darbenin yapılma amaçları genellikle **siyasi iktidarsızlık, ekonomik sorunlar ve aşırı sağ-sol çatışmaları** ile oluşan kaos ortamı olarak sıralanır.

1-Siyasi İktidarsızlık ve “Çarşamba Çanağı” Benzetmesi

1980 öncesi siyasi ortam için yapılan “**Çarşamba Çanağı**” benzetmesi, dönemin siyasi iktidarsızlığının ve çalkantılarının ne denli had safhada olduğunu gözler önüne sermektedir. Yaygınlaşan siyasi cinayetler, günlük hayatın bir parçası haline gelmişti. Darbenin fitilini ateşleyen son olaylardan biri ise 6 Eylül 1980’de Konya’da **Necmettin Erbakan** önderliğinde düzenlenen **Kudüs Mitingi** olmuştur. Şeriat amaçlı bir kalkışma olarak tanımlanan bu mitingde, İstiklal Marşı sırasında yere oturulmuş ve marş yuhalanmıştır. Sürekli şeriat çağrısı yapılan miting, devleti protesto etmeye dönüşmüştür.

Siyasi iktidarsızlık, daha önceki tarihlerden başlayarak 1973 genel seçimlerine kadar uzanmaktadır. Bu seçimlerde hiçbir parti tek başına iktidar olamamış, uzlaşma çabalarıyla **Bülent Ecevit** başbakanlığında 39. Hükümet kurulmaya çalışılmıştır. Ancak CHP ile Milli Selamet Partisi (MSP) arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda Bülent Ecevit, Eylül 1974’te görevinden istifa etmiş, bu da 200 günü

aşkın bir belirsizlik ve erken seçim kararına yol açmıştır. Siyasi belirsizlik, 1977 genel seçimlerine kadar sürmüştür.

1977 Türkiye genel seçimlerinde de tek başına bir hükümet kurulamamış ve “**Çankaya Hükümeti**” olarak bilinen **II. Ecevit Azınlık Hükümeti** (21 Haziran 1977 - 21 Temmuz 1977) kurulmuştur. Ancak Ecevit’in bu azınlık hükümeti, TBMM’de güvenoyu alamayarak sadece bir ay görev yapabilmiş ve istifa etmiştir. Ardından, **İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti** olarak bilinen **V. Demirel Hükümeti** (21 Temmuz 1977 - 5 Ocak 1978) “**geçici hükümet**” olarak göreve gelmiştir.

2-Güneş Motel Olayı ve Hükümetin Düşürülmesi

Demirel başbakanlığındaki geçici hükümet sırasında, 22 Aralık 1977 tarihinde **Bülent Ecevit**, İstanbul Florya’daki **Güneş Motel’de**, “11’ler” olarak anılan bir grubu toplamıştır. Bu grupta, Adalet Partisi’nden ayrılan bağımsız milletvekilleri; Enver Akova, Ali Rıza Septioğlu, Mustafa Kılıç, Şerafettin Elçi, Mete Tan, Tuncay Mataracı, Güneş Öngüt, Orhan Alp, Ahmet Karaaslan, Hilmi İşgüzar ve Oğuz Atalay yer almıştır.

Ecevit, bu 11 isimle görüşerek yeni kurulacak hükümette bakanlık koltuğu sözü vermiş ve Demirel hükümeti aleyhindeki gensoruyu desteklemeleri için anlaştırmıştır. Bu anlaşma sonucunda 31 Aralık 1977 tarihinde **II. Milliyetçi Cephe Hükümeti gensoruyla düşürülmüştür**. Bu olay, Türkiye siyasi tarihinde gensoruyla düşürülen ilk hükümet olarak kayıtlara geçmiştir. 5 Ocak 1978 tarihinde ise Ecevit, 229 güvenoyu ile üçüncü hükümetini kurmuştur. Güneş Motel’deki anlaşma dahilinde 10 kişiye bakanlık koltuğu verilmiş, Oğuz Atalay ise bu koltuğu istemeyen isim olmuştur.

Adalet Partisi, bu şekilde kurulan **III. Ecevit Hükümeti** için “**bir oya, bir bakanlık**” sözlerini kullanmış ve “**Motel Hükümeti**” yakıştırması yapmıştır. Süleyman Demirel ise hükümeti “gayrimeşru” olarak tanımlamış ve Ecevit’e “başbakan” demek yerine “hükümetin başı” demiştir. Üçüncü Ecevit hükümeti, 5 Ocak 1978 - 12 Kasım 1979 tarihleri arasında görev yapmıştır.

3-Askeri Uyarı ve Darbeye Giden Son Adımlar

Bu siyasi karmaşa içerisinde, 27 Aralık 1979 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı **Fahri Korutürk’e**, ülkedeki iç karışıklıklarla ilgili önemli bir uyarı mektubu gönderilmiştir. Bu mektup; Genelkurmay Başkanı Orgeneral **Kenan Evren**,

Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Nurettin Ersin**, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral **Bülent Ulusu**, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Tahsin Şahinkaya** ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral **Sedat Celasun** imzalarını taşımaktadır. Mektup, ülkenin içinde bulunduğu durumun vahametini vurgulayan ifadeler içermektedir.

14 Ekim 1979 tarihinde yapılan ara seçimlerde Adalet Partisi, ikinci parti olarak çıksa da Bülent Ecevit istifa etmiş ve Süleyman Demirel’e hükümeti kurma yetkisi verilmiştir. **12 Eylül Darbesi’nden önce millet iradesiyle kurulan son hükümet**, bu şekilde oluşan **43. Hükümet** (VI. Demirel Hükümeti - 12 Kasım 1979 - 12 Eylül 1980) olmuştur. Demirel, bu hükümette **“Yüz Gün Planı”**nı açıklamış ve anarşi, enflasyon gibi temel sorunların 100 gün içerisinde çözüleceğini iddia etmiştir. Bu planın başlangıç tarihi konusunda ise büyük tartışmalar yaşanmıştır.

Bu siyasi belirsizlik ortamında, ekonomik istikrarsızlık da derinleşmiştir. Üretimin azalması, karaborsanın oluşumu gibi olumsuzlukları giderebilmek için kamu harcamaları sınırlandırılmış, ücretler düşürülmüş ve serbest döviz kuru gibi önlemler alınması kararlaştırılmıştır. Süleyman Demirel, bu aşamada **Turgut Özal’ı başbakanlık müsteşarlığına** atamış ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir anlaşma imzalanmıştır.

Hala hükümetin kurulması ile ilgili anlaşmazlıklar devam ederken, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi dolmuştur. Buna karşın Meclis’in en büyük iki partisinin liderleri olan Ecevit ve Demirel, herhangi bir cumhurbaşkanı adayı belirleyememiştir. Son anda belirlenen adaylar ise seçimlerden yeterli oyu alamamıştır. Defalarca oylama yapılmasına rağmen cumhurbaşkanı bir türlü seçilememiştir. Bu durum ise askeriye’nin ülke yönetimine müdahalesi için uygun zemini hazırlamıştır.

Tarihler 17 Haziran 1980’i gösterdiğinde, Genelkurmay Başkanı **Kenan Evren**, kuvvet komutanları ve Genelkurmay II. Başkanı **Necdet Öztörün** ile bir araya gelmiştir. Bu toplantıda, kod adı **Bayrak Harekatı** olan bir darbenin, ilk olarak 11 Temmuz 1980 tarihinde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ancak 2 Temmuz tarihinde Süleyman Demirel’in hükümetinin güvenoyu alması nedeniyle darbe ertelenmiştir. Ardından 28-31 Ağustos tarihleri geldiğinde, **“5 Eylül 1980’den itibaren her an hazır olunması”** notunun bulunduğu emirler, özel kuryelerce komutanlara teslim edilmiştir. Bayrak Harekatı’nın emirleri komutanlara teslim edildikten sonra gerçekleşen Konya Mitingi ve şeriat çağrıları, 12 Eylül tarihli darbenin başlangıcı olmuştur.

4-Türkiye’de Sağ-Sol Çatışmaları: Kökenleri ve 1970’lere Etkisi

Türkiye’de 1970’li yıllara damgasını vuran ve “kardeş kavgası” olarak da nitelendirilen sağ-sol çatışmalarının kökeni, kimilerine göre 1940’lara, kimilerine göre ise 1950’li yıllara dayanır. Bu çatışmalar, nihayetinde 12 Eylül 1980 askeri darbesinin temel nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Ülke genelinde her gün gelen ölüm haberleriyle birlikte, aileler çocuklarının eve sağ salım dönüp dönmeyeceği endişesiyle yaşıyordu. O dönemin küçük çocukları sağına ya da soluna ne olduğunu bilmezken, okul bahçesinde birbirine silah çeken büyüklerini korku dolu gözlerle izliyordu. Ne yazık ki, bu tabloya zamanla alışmışlar ve “nasılsa biz de büyüyünce ya öleceğiz ya da öldüreceğiz” gibi umutsuz bir düşünceye kapılmışlardı.

5-Çatışma Ortamının Nedenleri ve Kıbrıs Barış Harekâtı’nın Etkisi

12 Eylül İhtilali öncesinde, 1970’li yıllarda oluşan çatışma ortamının temel nedeni olarak, solun güçlenmesine karşı sağ partilerin örgütlenmesi gösterilmektedir. Solun yükselişe geçmesinin ardındaki en önemli faktörlerden biri ise 1974 yılında gerçekleşen **Kıbrıs Barış Harekâtı’nın Bülent Ecevit önderliğinde kazanılmasıydı**. O dönemde Yunanistan’da darbeye devrilen hükümetin yerine cuntacılar gelmişti. Bu cuntacıların, Türk nüfusunun yoğun olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti’ni Yunanistan’a dahil etme arzusu, Kıbrıs Barış Harekâtı’nın fitilini ateşleyen ana nedendi. Kıbrıs’ta Türklere uygulanan baskı ve zulüm, Türkiye’yi uluslararası engellere rağmen bir savaşa sürükledi. Ecevit’in kararlı bir şekilde savaşa devam etmesi ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin zaferle sonuçlanan mücadelesi, Türk halkı arasında büyük bir milli gurur yaratırken, sol partilerin

ve özellikle Bülent Ecevit'in siyasi gücünü artırdı. Harekât öncesinde yaklaşık %33'lük bir oy oranına sahip olan Ecevit, bu zaferle birlikte siyasi arenada daha da öne çıktı ve popüleritesi zirveye ulaştı. Bu durum, siyasi dengeleri değiştirerek ülkedeki sağ-sol kutuplaşmasını daha da derinleştiren bir faktör oldu.

6-Türkiye'deki 1970'ler: Sadece “Sağ-Sol Çatışması” mı, Yoksa Milli Mücadele mi?

Türkiye'nin 1970'li yılları, genellikle “**sağ-sol çatışmaları dönemi**” olarak anılsa da, bu dönemin dinamiklerini sadece bu terimle açıklamak, yaşanan olayların karmaşıklığını ve derinliğini tam olarak yansıtmayabilir. Zira bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerine ve ulusal birliğine yönelik ciddi tehditlerin ortaya çıktığı, devrimci ideolojilerin silahlı mücadele çağrılarıyla ülkeyi bir kargaşaya sürüklemek çabalarına sahne olduğu yıllardır.

Bu süreçte ortaya çıkan **Marksist-Leninist temelli sol örgütlenmeler**, Türkiye Cumhuriyeti'ni silahlı devrim yoluyla yıkmayı ve Sovyetler Birliği gibi bir sistem kurmayı hedeflemekteydi. Bu grupların mensupları, iddialara göre, **Rusya'nın desteklediği Filistin kamplarında** askeri eğitimler alarak Türkiye'ye dönmüş, ülkeyi bir iç savaşa sürükleyecek eylemlere girişmişlerdir. **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyeti** ve onun temel prensiplerini, yani **Atatürk devrim ve inkılaplarını** hedef alan bu silahlı gruplar, mevcut düzeni yıkmak için terörü bir araç olarak kullanmışlardır.

Bu tehdit karşısında, **Atatürk'ün ilke ve inkılaplarını, Cumhuriyet'in bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü savunan** gençler, yani **ülkücü gençlik**, canları pahasına bir direniş göstermiştir. Ülkücü gençlerin bu dönemdeki eylemleri, çoğu zaman “**sağ**” olarak etiketlenerek basit bir “sağ-sol çatışması” denklemi içine oturtulmaya çalışılmıştır. Ancak bu, ülkücü gençlerin aslında **silahlı ve yıkıcı bir ideolojiye karşı kendi can ve mal güvenliklerini koruma amaçlı bir meşru müdafaa** içinde oldukları gerçeğini göz ardı eden bir değerlendirmedir.

Ülkücü gençlerin bu dönemde hayatlarını kaybeden yüzlerce mensubu, sadece ideolojik bir çatışmanın kurbanları değil, aynı zamanda **Cumhuriyet değerlerini ve milletin birliğini savunma mücadelesinin şehitleri** olarak da görülebilir. Dolayısıyla, 1970'li yılları sadece bir “sağ-sol çatışması” olarak tanımlamak yerine, **Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini hedef alan yıkıcı ve silahlı hareketlere karşı verilen bir milli mücadele** olarak değerlendirmek,

dönemin gerçekliğini daha doğru yansıtacaktır. Bu perspektif, ülkücü gençlerin eylemlerini basit bir “sağcılık” kategorisine indirgemek yerine, vatanseverlik ve hayatta kalma içgüdüsüyle verdikleri meşru bir mücadele olarak anlamamızı sağlar.

Sizce de bu dönemdeki olayları sadece ideolojik bir etiketle sınıflandırmak yerine, daha geniş bir ulusal güvenlik ve varoluş mücadelesi bağlamında değerlendirmek daha doğru olmaz mı?

7-Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrası Siyasi Gelişmeler ve Artan Toplumsal Çatışmalar

Kıbrıs Barış Harekâtı’nın ardından Türk siyasetinde yeni bir dönem başladı. Harekatın getirdiği milli gurur, ülkedeki siyasi kutuplaşmayı daha da derinleştirerek “Milliyetçi Cephe” adı altında sağ partilerin ittifak kurmasına yol açtı.

8-Milliyetçi Cephe Hükümetleri ve Toplumsal Gerilim

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası siyasi dengeler değişirken, Meclis’teki sağ partiler bir araya gelerek bir koalisyon oluşturdu. Bu koalisyon; **Adalet Partisi (AP)**, **Milli Selamet Partisi (MSP)**, **Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)** ve **Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)** gibi partileri çatısı altında topladı ve **Milliyetçi Cephe Hükümeti** olarak anıldı. Bu ittifak, soldan gelen yükselişe karşı bir denge kurma amacı taşıyordu.

Ancak bu dönemde toplumsal gerilim de tırmanmaya devam etti. **1 Mayıs 1977’de**, işçi sendikaları Milliyetçi Cephe’ye karşı bir protesto amacıyla Taksim’e yürüme kararı aldı. Bu büyük kalabalık, yaşanacak vahşetten habersizdi. Göstericilerin üzerine farklı noktalardan açılan ateşle büyük bir katliam yaşandı. Açıklanan rakamlar, **34 ölü ve yüzlerce yaralıya** işaret ediyordu. Bu saldırı, sol grupların kendi içinde parçalanmasına ve birbirlerinden uzaklaşmasına sebep oldu.

Erken Seçimler, Yeniden Kurulan Cepheler ve Şiddetin Tırmanışı

1977’deki erken seçimler sonucunda **CHP birinci parti** oldu, ancak tek başına hükümet kurmayı başaramadı. İkinci parti olan **Adalet Partisi** ise bir kez daha **Milliyetçi Cephe’yi yeniden kurdu**, böylece “**Üçüncü Cephe savaşı**” olarak nitelendirilebilecek yeni bir siyasi mücadele dönemi başladı. Bu süreçte sağ ve sol arasındaki çatışmalar, sokakları, mahalleleri, okulları, çarşıları ve pazarları adeta ikiye böldü, önyargılar derinleşti. Bu dönemde ortaya çıkan **Ümraniye ve Fatsa’daki sol girişimler** askeri ve sivil otoriteler tarafından bastırıldı. Daha sonrasında Bülent Ecevit, Adalet Partisi’nden ayrılan vekilleri ikna ederek hükümeti kurmayı başardı.

Ülke genelinde sağ-sol çatışmalarının gölgesinde **ahlak ve düzen kalmadı**. Gencecik insanlar, inandıkları ideolojiler uğruna göz kırpmadan ölüyor ve öldürülüyordu. Sokaklar, mahalleler, okullar, çarşılar ve pazarlar, sağ-sol kontrolüne giriyordu. Siyasi makamlar sürekli el değiştiriyor, atamalar ve kararlar siyasi tarafgirliğe göre şekilleniyordu. **1978 yılı, bu çatışmaların en kanlı yılı oldu**. Ayrıca, hem sağa hem de sola yönelik **bombalı postalar** gönderilerek taraflar arasındaki çatışmalar daha da alevlendiriliyordu. Bu durum, ülkedeki kaosu dış güçler tarafından körüklendiği, özellikle de **ABD’nin ülkeyi karıştırma ve darbe konusunda parmağı olduğu** yönündeki tahminleri güçlendiriyordu.

12 Eylül Darbesi ve ABD Bağlantısı İddiaları

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında, ABD’li diplomat **Paul Henze’nin dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter’a**, “**Our Boys Have Done It**” (**Bizim çocuklar işi başardı**) notuyla darbeyi haber verdiği yönünde iddialar ortaya atıldı. Henze daha sonra bu sözleri kendisinin söylemediğini, gazeteci Mehmet Ali Birand’ın uydurduğunu iddia etse de, Birand’ın görüşmelerin kayıtlarını yayınlamasıyla **12**

Eylül Darbesi ile ABD arasındaki bağlantıyı kanıtlayan sözler kamuoyunun önüne serilmiş oldu. Bu durum, darbenin uluslararası boyutları ve arkasındaki güçler hakkında spekülasyonları artırdı.

II-1980 Darbesi Öncesinde Türkiye'deki Ekonomik Ortam ve Toplumsal Kaos

12 Eylül 1980 Darbesi'ne giden süreçte Türkiye, derin bir **ekonomik kriz** ve artan **toplumsal şiddet** sarmalının içindeydi. Bu koşullar, darbenin zeminini hazırlayan önemli faktörler arasında yer aldı.

1-Derinleşen Ekonomik Kriz (1978-1979)

1978-1979 yılları, Türkiye için ekonomik anlamda bir çöküş dönemi idi. Ülke, **döviz yokluğu, petrol sıkıntısı ve temel gıda maddelerinin karaborsaya düşmesi** gibi ciddi sorunlarla boğuşuyordu. Halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturduğu kuyruklar metrelerce uzuyordu. Ortadoğu Savaşı sonrası uygulanan petrol ambargosu ve OPEC'in petrol fiyatlarını artırması, petrol ithal eden ülkeleri derinden etkiledi. Türkiye de bu ülkelerden biriydi; artan maliyetler ithal malların fiyatlarında ciddi yükselişlere yol açarak **enflasyon problemi**ni körükledi.

12 Eylül öncesi ekonomik durumun anlaşılması için **Kıbrıs Barış Harekâtı** sonrasındaki döneme bakmak gerekir. Bu dönemde yaşanan maliyet artışları, uygulanan ambargolar ve petrol krizi, Türkiye ekonomisini batma noktasına getiren en önemli etkenlerdi. Ülkede tüketim olmasına rağmen üretim yok denecek kadar azdı. Bu durum, **karaborsayı** tetikledi ve yağ, tütün, ekmek gibi temel ihtiyaç maddelerine ulaşmakta büyük zorluklar yaşandı. Dönemin unutulmaz söylemlerinden biri de Süleyman Demirel'in **“70 sente muhtaç olduk”** sözüydü.

24 Ocak 1980’de açıklanan **Ekonomik İstikrar Kararları**, ülkeyi başka bir ekonomik dönüşüme taşıdı. Planlı ve müdahaleci politika yerine **Neo-Liberal ve serbest piyasa dönemi** başladı. Bu kararlar, Türkiye’nin dışa açılmasında önemli bir adım oldu ve özetle şu sonuçları doğurdu:

1. **1979 yılında ödenemeyen dış borçlar ertelenmiş**, ekonominin kredibilitesi son noktaya ulaşmıştı.
2. Dış borç servisi yükü **%45,6’ya kadar yükseldi**.
3. İhracat reel olarak **%20 geriledi**.
4. Reel ithalat 1978 ve 1979 yıllarında sırasıyla **%35,2 ve %13,2 azaldı**.
5. Ekonominin ara ve yatırım malları açısından dışa bağımlı olması nedeniyle **Gayri Safi Milli Hasıla, 1979 yılında reel olarak azalma gösterdi**.
6. Üretimdeki aksamalar, **atıl kapasite oranını artırdı**. Maliyetler yükselirken, mal ve hizmet arzı azaldı.
7. Üretimin azalmasına ve maliyetlerin yükselmesine rağmen, toplam harcamalar azalmadı. Bu nedenle enflasyon hızla yükselerek 1979 yılında **%63,9’a ulaştı**.
8. Tarım üretimi, ithal girdilerin azalmasıyla birlikte tehdit altına girdi.
9. Sanayi sektörünün Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı, 1978 yılında **%24,1 iken, 1979 yılında %22,9’a düştü**.
10. İhracatın ithalatı karşılama oranı **%45’e kadar geriledi**.

3-Darbe Öncesi İşlenen Cinayetler ve Suikastlar

Ekonomik krizin yanı sıra, 1970'lerin sonlarında Türkiye'yi kasıp kavuran **siyasi cinayetler ve suikastlar**, toplumsal kaosu daha da derinleştirdi ve darbenin önemli gerekçelerinden biri haline geldi. Bilinen bazı önemli suikastlar şunlardır:

1. **1 Şubat 1979:** Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni **Abdi İpekçi**, İstanbul Maçka'daki evinin yakınlarında arabasında **Mehmet Ali Ağca** tarafından öldürüldü.
2. **10 Eylül 1979:** Türkiye İşçi Partisi Adana Eski İl Başkanı **Ceyhun Can**, Maraş Katliamı davasının müdahil avukatlarından olduğu bilinen Can, yazıhanesinde öldürüldü.
3. **19 Eylül 1979:** Malatya Ülkü Ocakları Eski Başkanı **Mürsel Karataş**, İstanbul Sultanahmet'te öldürüldü.
4. **3 Aralık 1979:** Fedai Dergisi sahibi, MHP'li yazar **Kemal Fedai Çoşkun**, İzmir Agora'da alışveriş yaptığı pazar yerinden dönerken kurşunlanarak öldürüldü.
5. **7 Aralık 1979:** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi **Cavit Orhan Tütengil**, evinden üniversiteye giderken uğradığı silahlı saldırıda hayatını kaybetti.
6. **11 Nisan 1980:** TRT İstanbul Radyosu prodüktörlerinden **Ümit Kaptancıoğlu**, evinin önünde silahlı saldırıya uğrayarak öldürüldü.
7. **27 Mayıs 1980:** MHP Genel Başkan Yardımcısı **Gün Sazak**, eşiyle gittiği bir ziyaretten dönüp arabadan eşyalarını indirdiği sırada, **Devrimci Sol militanların** açtığı çapraz ateşte hayatını kaybetti.
8. **24 Haziran 1980:** MHP Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı **Ali Rıza Altıok**, evinde kızıyla birlikte öldürüldü.
9. **15 Temmuz 1980:** CHP İstanbul Milletvekili **Abdurrahman Köksaloğlu**, İstanbul Şişli'deki iş yerinde öldürüldü.

10. 19 Temmuz 1980: Eski Başbakan **Nihat Erim**, İstanbul Dragos'taki evinin yakınlarında, Mahir Çayan ve arkadaşlarının intikamını almak isteyen **Dev-Sol militanları** tarafından suikasta uğradı.

11. 22 Temmuz 1980: Maden-İş Sendikası Genel Başkanı **Kemal Türkler**, İstanbul Merter'de silahlı saldırı sonucu öldürüldü.

Bu bilinen suikastların yanı sıra, daha birçok cinayet işlendiği belirtilmektedir. Bu suikastlar dışında **Malatya, Kahramanmaraş, Çorum, Sivas Olayları ve 16 Mart Katliamı** gibi darbeyi tetikleyici birçok toplumsal ve siyasal olay da yaşandı.

4-Mardin'deki Çatışmalar ve Failler

Mardin de bu dönemdeki şiddet olaylarından payını aldı:

1. 17 Nisan 1978: Malatya Olayları, Malatya'nın sağ görüşlü belediye başkanı **Hamit Fendoğlu'nun** evinde bombalı paketin patlaması sonucunda gelini ve torunuyla birlikte ölmesiyle başladı. Gerginlik Alevi mahallelerine ve Alevilere yönelik saldırılara dönüştü. 20 Nisan'a kadar süren olaylarda 8 kişi öldü, 20 kişi ağır yaralandı.

2. 7 Aralık 1978: Mardin MHP İl Başkanı **Ata Pehlivanoğlu**, Kızıltepe ilçesinde namaz sonrası arabasına binerken **6-7 kişilik bölücü-komünist bir grup** tarafından saldırıya uğradı ve silahla vurularak ağır yaralandı. Cami bahçesine kadar sürünmesine rağmen kimsenin yardım etmemesi sonucu kan kaybından hayatını kaybetti.

3. Haziran 1978: Mardin Merkez'de **Cemal Havuzoğlu** isimli Ülkücü bir genç vahşice öldürüldü.

4. Aynı yıl: Mardin'de **Akıncı gençlerden Mehmet Hattapoğlu**, kendisi gibi liseli bir genç tarafından kafasına kurşun sıkılarak öldürüldü. Bu olaylar, dönemin hoşgörüsüzlüğünü gözler önüne serdi.

Bu olayların failleri arasında özellikle **1971 silahlı direnişinden sonra hapisten çıkan THKP-C kadrolarının** yer aldığı belirtilmektedir. Bu kadrolar, 1974'te THKP-C'nin yayın organı olan haftalık Kurtuluş Gazetesi ve aylık Kurtuluş Sosyalist Dergi çevresinde oluşturdukları **Marksist-Leninist siyasi hareketi** yönetmekteydi. Örgüt zaman zaman **THKP-C/KURTULUŞ, Türkiye ve**

Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü (TKKKÖ) gibi isimleri kullanmış, en sonunda **Kurtuluş örgütü (hareketi)** adını almıştır. Kurtuluş'un gençlik örgütü olan **Genç Kurtuluşçular Birliği (GKB)** de zaman zaman KURTULUŞ/GKB ismini kullanarak çeşitli silahlı ve molotoflu eylemler düzenlemiştir.

Mardin'de Kurtuluş örgütünün eylemleri, dönemin CHP Milli Eğitim Bakanı **Mustafa Üstündağ** tarafından atanan komünist öğretmenler vasıtasıyla “görmezden gelindiği” iddia edilmektedir. Bu durum, olaylara karşı yetkililerin pasif kalışını ve hatta belirli ideolojilere yönelik zımni desteklerini eleştiren bir bakış açısını yansıtmaktadır.

Dönemin Ülkücü gençlerinden **Mehmet Halis Şimdi'nin** uğradığı bir saldırıyı emniyet güçlerine bildirdiğinde, emniyet güçlerinden gördüğü olumsuz tavır karşısında söylediği sözler aleyhine kullanılarak, “hükümetin manevi şahsiyetini tahkir” suçundan (Başbakan Bülent Ecevit kastedilerek) dava açılmış ve ceza alması sağlanmıştır. Bu olay, dönemin siyasi atmosferinde adalet mekanizmasının nasıl işlediğine dair ibret verici bir örnek olarak hafızalarda yer etmiştir.

- **Mart 1979:** Mardin MHP İl Başkanı Ata Pehlivanoğlu'nun kayınbiraderi, Nusaybin Kaymakamlığı yazı işleri müdürü **Zeki Yavuz**, evine giderken sırf milliyetçi olduğu için bölücü-komünist kişilerce hunharca katledilmiştir.
- **14 Mayıs 1977:** Ülkücü Öğretmen **Metin Özcan**, Mardin'de 6-7 kişilik bölücü-komünist bir grup tarafından vahşice şehit edildi.

Tüm bu olaylar, 1980 askeri darbesine giden yolun, sadece ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla değil, aynı zamanda derinleşen toplumsal kutuplaşma ve yaygınlaşan terör eylemleriyle örüldüğünü açıkça göstermektedir.

5-12 Eylül 1980 Askeri Darbesi: “Bayrak Harekâtı” ve İlk Bildiri

12 Eylül 1980 Cuma günü, saat 03.00'te, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), ülke yönetimine el koyduğunu **Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren** ve kuvvet komutanlarından oluşan **Milli Güvenlik Konseyi (MGK)** adına TRT aracılığıyla yayınladığı bildiriyle duyurdu. “Bayrak Harekâtı” adını taşıyan bu müdahale, Türkiye'nin siyasi tarihinde bir dönüm noktası oldu.

6-Kenan Evren Tarafından Okunan İlk Bildiri

Darbenin ilk bildirisinde Kenan Evren tarafından Türk milletine hitaben şu ifadeler kullanıldı:

“Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet durumumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti;

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu’nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti’ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır. Parlamento ve Hükümet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır.

Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'ten itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'teki Türkiye Radyoları ve Televizyonu'nun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır. Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyon başından yayınlanacak bildirimleri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini beklerim.”

7-Darbenin İlk Anları ve Siyasi Liderlere Tebliğler

Bildiri yayınlanmadan önce **tanklar belirlenen yerlerde mevzilendi**, askerler kıışalardan çıktı ve ülkenin her mahallesinde kontrol sağlandı. Ardından TRT'de önce kahramanlık marşları yayınlandı, sonrasında ise TSK'nın yönetime el koyduğunu anlatan bildiri okundu.

Gece saat 03.00'te darbe ilan edildikten sonra, saat 05.30'da dönemin siyasi liderlerine, **Kenan Evren'in imzasıyla tebliğler** gönderildi. Bu tebliğlerde şu ifadeler yer alıyordu: “TSK yönetime el koymuştur. Hükümetiniz feshedilmiş, parlamento üyeliğiniz düşmüştür. Talimatı getiren subayın ikazlarına uyunuz.”

Tebliğlerle birlikte liderlerin gönderileceği adresler de belirtildi:

- **Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel için Hamzaköy, Gelibolu adresi gösterildi.**
- **Necmettin Erbakan için ise Uzunada, İzmir adresi belirtildi.**
- **Alparslan Türkeş ise ilk başta saklanmayı başarsa da, yapılan çağrılarla teslim oldu ve o da Uzunada'ya gönderildi.**

8-Darbenin İlk Etkileri

12 Eylül Muhtırası ile birlikte **Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) feshedildi**, sendikalar ve derneklerin faaliyetleri durduruldu. Ülke genelinde **genel sıkıyönetim ilan edildi**. Bu durum, 1970'li yıllardan sonra başlayan siyasi ve toplumsal değişim sürecini kökten bir şekilde durdurarak Türkiye'yi yeni bir siyasal yapıya taşıdı.

1961 Anayasası rafa kaldırıldı. Böylece bir askeri dönem başladı.

12 Eylül Sonrası Yönetim ve Hukuki Süreçler

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından, ülke yönetimi Milli Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından devralındı. Darbenin ilk bildirisiyle başlayan süreç, ardı ardına gelen yasaklar, atamalar ve gözaltılarla devam etti.

9-Sıkıyönetim ve Yeni Hükümet

Darbeyi takiben yayınlanan 2 numaralı bildiri ile Türkiye, 13 sıkıyönetim bölgesine ayrıldı ve her bölgeye birer general sıkıyönetim komutanı olarak atandı. Her yeni bildiriyle birlikte yeni yasaklar ve yönetsel düzenlemeler kamuoyuna duyuruluyordu. Ev baskınları hızla artırılıyor ve gözaltılar aralıksız sürdürülüyordu.

20 Eylül 1980 tarihinde, Kenan Evren, **Deniz Kuvvetleri Komutanı Bülend Ulusu'yu başbakan olarak görevlendirdi**. Ulusu tarafından hazırlanan bakanlar kurulu listesi, 21 Eylül tarihinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından onaylanarak yeni hükümet resmen kuruldu.

10-Siyasi Partilerin Yasaklanması ve Büyük Davalar

Darbe yönetimi, siyasi partileri yasaklayarak ve geniş çaplı davalar açarak siyasi hayata müdahale etti. Bu süreçteki en dikkat çekici davalardan biri, **29 Nisan 1981 tarihinde MHP ve Ülkücü kuruluşlar hakkında başlatılan soruşturmalar** sonucunda hazırlanan 945 sayfalık iddianame ile açılan **MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası** oldu.

Bu dava, **5 yıl 11 ay 8 gün** sürdü ve tam **333 duruşma** gerçekleştirildi. 7 Nisan 1987 tarihinde sonuçlanan dava sonucunda, MHP lideri **Alparslan Türkeş 11 yıl 1 ay 10 gün hapis cezasına çarptırıldı**. Partinin genel idare kurulu üyelerinin hepsi beraat ederken, 5 sanığa idam cezası, 9 sanık hakkında müebbet hapis cezası ve 216 sanık hakkında 6 ay ile 36 ay arasında değişen hapis cezaları verildi. Yargılama sürecinde sağlık sorunları yaşayan Alparslan Türkeş, kalbinden rahatsızlanarak 29 Mayıs 1983 tarihinde Mevki Askeri Hastanesi'ne kaldırıldı. Toplamda 4 yıl 5 ay 28 gün tutuklu kaldıktan sonra tahliye edildi.

11-İlk İdamlar ve “Bir Sağdan, Bir Soldan” Tartışması

Darbeden sonra gerçekleştirilen ilk idamlar, toplumsal hafızada derin izler bıraktı. **8 Ekim 1980 tarihinde**, sol görüşlü **Necdet Adalı** ve sağ (Ülkücü) görüşlü **Mustafa Pehlivanoglu**, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde infaz edildi.

Bu idamlar, darbe döneminin sertliğini ve uyguladığı denge politikasını sembolize etti. Nitekim, Kenan Evren'in 2012 yılında görülen 12 Eylül Davası'nda sarf

ettiği “**bir sağdan, bir soldan astık**” sözleri, kamuoyunda büyük tepki çekmiş ve darbe dönemindeki uygulamalara yönelik eleştirileri yeniden alevlendirmiştir. Bu ifade, darbe yönetiminin, ülke genelindeki sağ-sol çatışmalarını sona erdirmeye adanmış olduğu yöntemlerin acımasızlığını ve tarafsızlık iddiasının sorgulanabilirliğini gözler önüne sermiştir.

9-12 Eylül 1980 Askeri Cunta’nın Acı Bilançosu ve Sonuçları

Genelkurmay Başkanı Kenan Evren tarafından gerçekleştirilen **12 Eylül 1980 Askeri Darbesi**, Türkiye’nin siyasi, toplumsal ve hukuki yapısı üzerinde derin ve kalıcı etkiler bıraktı. Ülke yönetimindeki iktidarsızlıklar, sağ-sol çatışmaları ve ekonomik sorunların bir askeri müdahaleyi “gerektirdiği” yönündeki görüşler kadar, darbenin uygulanma şeklinin ve sonuçlarının yanlış olduğu konusunda da güçlü eleştiriler bulunmaktadır. Darbenin bilançosu oldukça ağırdır:

1. **Gözaltı ve Fişlemeler:** 650 binden fazla kişi gözaltına alındı ve 1 milyon 683 bin kişi fişlendi.
2. **Yargulamalar ve Cezalar:** 210 bin dava açıldı ve 230 bin kişi yargılandı.
 - 7 bin kişi için idam cezası istendi.

- 517 kişiye idam cezası verildi ve **50 tanesi infaz edildi**. İdam edilenlerden 18'i sol görüşlü, 8'i sağ görüşlü, 23'ü adli suçlu ve 1'i ASALA militanıydı.
- İdam edilenler arasında, yaşı 18'den küçük olduğu bilinen **Erdal Eren** de bulunuyordu.

3. Ölüm ve İşkenceler:

- 300 kişi şüpheli bir şekilde hayatını kaybetti.
- Cezaevlerinde 299 kişi öldü.
- 171 kişinin işkence ile öldüğü belgelendi.
- 95 kişi çatışmada, 16 kişi kaçarken, 14 kişi açlık grevinde yaşamını yitirdi.
- 73 kişiye “doğal ölüm” raporu verildi.
- 43 kişinin intihar ettiği belirtildi.

4. Yasal Kısıtlamalar:

- 98 bin 404 kişi “örgüt üyesi” olarak yargılandı.
- 71 bin kişi Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. Maddeleri gereğince ceza aldı.
- 388 bin kişiye pasaport verilmedi ve 14 bin kişi vatandaşlıktan çıkarıldı.
- 30 bin kişi mülteci olarak yurt dışına gitti.
- Tüm grevler yasaklandı.
- 23 bin 677 derneğin faaliyetleri durduruldu.

5. Sansür ve Medya Üzerindeki Baskı:

- 937 film “sakıncalı” bulunduğu gerekçesiyle yasaklandı, birçok film ise kısmi sansüre uğradı.

- On binlerce kitap imha edildi.
- 13 büyük gazete hakkında 303 dava açıldı.
- 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.
- 300 gazeteci saldırıya uğradı.
- 3 gazeteci öldürüldü.
- Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.

6. Meslekten İhraçlar:

- 30 bin kişi işten atıldı.
- 3 bin 854 öğretmen ve 120 akademisyen işlerinden ihraç edildi.
- 47 hakimin işine **son verildi**.

7. Siyasi Yapıdaki Değişimler: Ülkedeki bütün siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri yasaklandı.

III-1982 Anayasası: Darbe Sonrası Yeni Hukuki Çerçeve

1921, 1924 ve 1961 anayasalarının ardından, 12 Eylül askeri yönetimi tarafından hazırlanan ve “**en uzun ve detaylı**” olarak bilinen **1982 Anayasası** kabul edildi. Bu anayasa, 7 Kasım 1982’de yapılan referandumda **yüzde 91.37 oy oranıyla** kabul edildi. Günümüzde bile tartışmaları süren bu anayasanın değiştirilmesi veya tamamen yeni bir anayasa yazılması gündemdedir.

1961 Anayasası’nda yer alan “Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez” maddesi, 1982 Anayasası’nda genişletilerek değiştirilemez maddeler artırıldı. Bu maddeler şu şekli almıştır:

- **Madde 1:** Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.
- **Madde 2:** Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

- **Madde 3:** Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı “İstiklal Marşı”dır. Başkenti Ankara’dır.
- **Madde 4:** Anayasanın 1. maddesindeki devletin şeklinin cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile 2. maddesindeki cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

1982 Anayasası’na göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel nitelikleri “toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti” olarak tanımlanmıştır.

Anayasanın 3. kısmında yer alan yasama organı, **Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)** olarak belirlenmiştir. 1961 Anayasası’nda var olan Cumhuriyet Senatosu, 1982 Anayasası’nı hazırlayan Kurucu İktidar tarafından kaldırılarak tekrar TBMM adı altında tek meclisli parlamento kuruldu.

12 Eylül Sonrası Hükümetler ve Siyasal Hayata Dönüş

12 Eylül 1980 tarihinde askeri darbe ile TBMM faaliyetleri askıya alınmıştı. Darbe sonrası kurulan hükümet ve ardından gelen seçimlerle siyasi hayata geçiş süreci başladı.

- **Türkiye Cumhuriyeti 44. Hükümeti - Ulusu Hükümeti (20 Eylül 1980 - 13 Aralık 1983):** Hükümeti kurma görevi, Devlet Başkanı, Genekurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı **Kenan Evren** tarafından Emekli Oramiral **Bülend Ulusu**’ya verildi. Kurulan bu hükümet, 5 üyeli Milli Güvenlik Konseyi’nden güvenoyu aldı ve 1983’te yapılan genel seçimlere kadar görevde kaldı.

1-TBMM XVII. Dönem ve Mardin Milletvekilleri (1983)

1983 genel seçimleriyle birlikte TBMM yeniden faaliyete geçti. Mardin’i bu dönemde temsil eden milletvekilleri şunlardı:

1. Anavatan Partisi:

- Beşir Çelebioğlu
- Mehmet Necat Eldem

2. Halkçı Parti:

- Kenan Nuri Nehrozoğlu

3. Milliyetçi Demokrasi Partisi:

- Abdulkerim Yılmaz Erdem
- Süleyman Çelebi

2-Anavatan Partili Yıllar

- **Türkiye Cumhuriyeti 45. Hükümeti - I. Özal Hükümeti (13 Aralık 1983 - 21 Aralık 1987):** 1983 genel seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanı Kenan Evren, hükümeti kurma görevini İstanbul Milletvekili **Turgut Özal'a** verdi. Özal'ın kurduğu hükümet, 24 Aralık 1983'te yapılan güven oylamasında kullanılan 393 oyun 213'ü kabul, 115'i ret, 65'i çekimser çıkarak güvenoyu aldı. Bu hükümet, 1987'de yapılan genel seçimlere kadar görevde kaldı ve Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişimlere imza attı.

1980-1984 Yılları Arası Mardin Valileri

1980-1981 Yılları arası Rıza Gür

1981-1984 İbrahim Şahin

Mardin 1980-1984 Belediye Başkanı Nihat Poyraz dönemi. Emekli Albay Nihat Poyraz aslen Mardinli olup 1980 askeri yönetim döneminde bu göreve getirilmiştir.

3-Türkiye’de 1980’lerin Sonları ve 1990’ların Başları: Siyasi Dönüşümler ve Mardin’deki Gelişmeler

1980 Darbesi sonrası Türkiye, çok partili siyasi hayata yeniden adapte olurken, Anavatan Partisi (ANAP) iktidarıyla yeni bir döneme girdi. Bu süreçte Mardin’de de önemli gelişmeler yaşandı.

TBMM XVIII. Dönem ve Mardin Milletvekilleri (1987)

1987 genel seçimleri sonucunda oluşan **Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin XVIII. Dönemi’nde** Mardin’i temsil eden milletvekilleri şu şekildeydi:

1. Anavatan Partisi:

- **Abdulahap Dizdaroğlu**
- **Beşir Çelebi**
- **Nurettin Yılmaz**
- **Selahattin Dağ**
- **Nihat Eri**

2. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP):

- Ahmet Türk
- Adnan Ekmen

3. Doğru Yol Partisi (DYP):

- Süleyman Çelebi

4-1980'lerin Sonunda Kurulan Hükümetler

1980'lerin sonu ve 1990'ların başı, Anavatan Partisi'nin (ANAP) iktidarını sürdürdüğü, ancak hükümet başkanlarının değiştiği bir döneme sahne oldu:

- **Türkiye Cumhuriyeti 46. Hükümeti - II. Özal Hükümeti (21 Aralık 1987 - 9 Kasım 1989):** Genel seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Kenan Evren, hükümeti kurma görevini tekrar İstanbul Milletvekili **Turgut Özal'a** verdi. 30 Aralık 1987'de yapılan güven oylamasında 443 oyun 290'ı kabul, 153'ü ret çıktı. Başbakan Özal'ın 9 Kasım 1989'da **Cumhurbaşkanı seçilmesiyle** bu hükümetin görevi sona erdi.
- **Türkiye Cumhuriyeti 47. Hükümeti - Akbulut Hükümeti (9 Kasım 1989 - 23 Haziran 1991):** Başbakan Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, Cumhurbaşkanı Özal, hükümeti kurma görevini Erzincan Milletvekili **Yıldırım Akbulut'a** verdi. 15 Kasım 1989'da yapılan güven oylamasında kullanılan 373 oyun 278'i kabul, 95'i ret çıktı. 73 milletvekili oylamaya katılmadı. Yıldırım Akbulut, 15 Haziran 1991'de yapılan ANAP Olağan Büyük Kongresi'nde **Mesut Yılmaz'ın ANAP Genel Başkanı seçilmesiyle** başbakanlıktan ayrıldı.
- **Türkiye Cumhuriyeti 48. Hükümeti - I. Yılmaz Hükümeti (23 Haziran 1991 - 20 Kasım 1991):** Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından Rize Milletvekili **Mesut Yılmaz'a** verildi. 5 Temmuz 1991'de yapılan güvenoylamasında kullanılan 418 oyun 265'i kabul, 153'ü ret çıktı. Bu hükümet, 1991 erken genel seçimleri nedeniyle sona erdi.

5-1984-1991 Mardin Valilik Döneminde Şehircilik ve Hizmetler

1984-1991 yılları arasında görev yapan Mardin Valileri döneminde, şehrin altyapı hizmetlerinde önemli ilerlemeler kaydedildi. Bu yıllar, özellikle köylere **yol, su ve elektrik hizmetlerinin yaygın olarak götürüldüğü** bir dönem oldu. Kırsal kesimde yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik bu çalışmalar takdire şayan bulunmuştur.

Ancak, bu dönemde dikkat çeken olumsuz bir durum da yaşanmıştır: Mardin'in ikinci caddesi altında bulunan **Mardin Asri Mezarlığı'nın tahrip edilerek yerine bir mahalle kurulmasına göz yumulması**. Bu durum, şehrin tarihi ve kültürel dokusuna zarar veren, “şehrin hayratça harap edilmesine göz yumulduğu” şeklinde eleştirilen bir gelişme olarak hafızalarda yerini almıştır. Bu olay, bir yandan hizmetlerin yaygınlaşırken, diğer yandan kentsel planlama ve koruma bilincindeki eksiklikleri de gözler önüne sermektedir.

Yıllar	Adı Soyadı	Resmi
1984-1985	Necdet ONAT	
1985-1988	Alaattin TURHAN	
1988-1990	Aykut OZAN	

6-1984-1989 Mardin Belediye Başkanı Ali İhsan Ensari dönemi

1984-1989 Mardin Belediye Başkanı Ali İhsan Ensari Dönemi: Kentsel Gelişim ve Fırsatlar

1984-1989 yılları arasında Mardin Belediye Başkanlığı görevini yürüten Ali İhsan Ensari dönemi, şehir için önemli kentsel gelişmeleri ve aynı zamanda yoğun köyden kente göçleri beraberinde getirmiştir. Bu yıllar, artan nüfusla birlikte yeni yerleşim yerlerine duyulan zorunlu ihtiyacın en fazla hissedildiği bir dönem olarak hafızalarda yer etmiştir.

İzmir EVKA 1 Projesi Örneği ve Mardin İçin Önerilen Çözümler

Mardin'in hızla artan nüfusu karşısında ortaya çıkan konut ve yerleşim alanı ihtiyacına yönelik olarak, dönemin Belediye Başkanı Ali İhsan Ensari'ye, **İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilen Buca EVKA 1 projesi** örnek gösterilmiştir. Bu proje Dr.Mehmet Talat Şimdi tarafından koordinatör olarak görev yaptığı Buca (Belediye Başkanı –olmadığı için Kordinatör sıfatı ile yönetmiş ve 14 ay gibi kısa bir sürede iskâna açmıştı.

Mehmet Talat Şimdi bu bağlamda, Hıdır Sümer ile birlikte Başkan Ensari'yi ziyaret ederek, Buca EVKA 1 projesinin, dağlık ve tarıma elverişli olmayan

bir alanda **Mardin evleri gibi yatay bir mimariyle** nasıl planlandığını anlatılmıştır. Bu görüşmede, Mardin için de yeni imar planlarının, bağlık ve bahçelik tarım alanları yerine, o dönemde henüz Artuklu Üniversitesine tahsis edilmiş olan **verimsiz ve taşlık alanlara** yeni bir şehrin kurulmasının uygun olacağı belirtilmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin, talep edilmesi halinde bu konuda **her türlü yardımı sağlayabileceği** de ifade edilmiştir.

Buca EVKA 1 projesi, 1987 tarihinde 14 aylık kısa bir inşaat sürecinin ardından iskana açılmıştır. Bu projede inşa edilen iki katlı evler, o dönemin şartlarında “televizyon fiyatına” denilebilecek kadar uygun, **televizyon fiyatına bir maliyetle** tamamlanmıştır. Bu konutların büyük bir bölümü, İzmir’de yaşayan Mardinli hemşerilerimiz tarafından satın alınmış ve günümüzde de bu evlerde Mardin örf ve adetleri yaşatılmaya devam etmektedir.

Bu başarılı örneğin Mardin için de uygulanması halinde, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Buca Belediyesi olarak her türlü yardımın sağlanabileceği dile getirilmesine rağmen, dönemin Mardin Belediyesi tarafından bu iyi niyetli teklif **anlaşılmayan nedenlerle kabul görmemiştir**. Bu durum, Mardin’in kentsel gelişiminde potansiyel bir fırsatın değerlendirilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Mardin Yenişehir 1990 hali

Plan sonucu Mardin Yenişehir 2019**1990'lar Türkiye'sinde Siyasi Dinamikler ve Mardin'deki Kentsel Dönüşüm Tartışmaları**

1990'lı yıllar Türkiye'sinde koalisyon hükümetleri dönemi belirleyici olurken, Mardin'de kentsel planlama ve özgün mimarinin korunması konusunda önemli tartışmalar yaşanmıştır.

Mardin'de Kentsel Planlama ve Öz Kültür Tartışması

Mardin'in 1990'lı yıllardaki kentsel gelişimi konusunda önemli bir eleştiri, şehir planlamasının potansiyel fırsatları kaçırmış olması yönündedir. Özellikle **Türkmen Deresi girişinden Diyarbakır yolu istikametine doğru, tarıma elverişsiz alanların yeni yerleşim için planlanması gerektiği** düşüncesi savunulmuştur. Bu yaklaşım, **Mardin'in kardeşlik ve hoşgörü ortamının devamı için iki katlı, komşuluk ilişkilerini destekleyen yatay mimarinin** önemini vurgulamıştır. Ancak, uygulanan planların **çok katlı evlere** odaklanması, Mardinlinin öz kültüründen uzaklaşmasına neden olduğu ifade edilmektedir. Bu durum, şehrin tarihi ve sosyal dokusunun korunması ile modernleşme arasındaki gerilimi ortaya koymaktadır.

7-TBMM XIX. Dönem ve Mardin Milletvekilleri (1991)

1991 genel seçimleri sonucunda oluşan **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin XIX. Dönemi'nde** Mardin'i temsil eden milletvekilleri şu şekildedir:

- **Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP):**

- **Ahmet Türk**
- **Ali Yiğit**
- **Mehmet Gülceğün**
- **Mehmet Sincar**
- **Muzaffer Arıkan**

8-1990'lar Türkiye'sinde Koalisyon Hükümetleri

1990'lı yılların ilk yarısında Türkiye siyasetine **DYP-SHP ve DYP-CHP koalisyonları** damgasını vurdu. Bu dönem, siyasi istikrarsızlık ve sık değişen hükümetlerle karakterize edildi:

- **Türkiye Cumhuriyeti 49. Hükümeti - VII. Demirel Hükümeti (20 Kasım 1991 - 25 Haziran 1993):** 1991 erken genel seçimleri sonrasında Cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından hükümeti kurma görevi Isparta Milletvekili **Süleyman Demirel'e** verildi. Demirel, **Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP)'nin** katılımıyla bir koalisyon hükümeti kurdu. 30 Kasım 1991'de yapılan güven oylamasında 444 oyun 280'i kabul, 164'ü ret çıktı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 16 Mayıs 1993'te vefat etmesinin ardından Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle hükümet istifa etti.
- **Türkiye Cumhuriyeti 50. Hükümeti - I. Çiller Hükümeti (25 Haziran 1993 - 5 Ekim 1995):** Hükümeti kurma görevi, yeni Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından İstanbul Milletvekili **Tansu Çiller'e** verildi. Çiller, DYP ve SHP'den oluşan bir koalisyon hükümeti kurdu. 5 Temmuz 1993'te yapılan güven oylamasında 432 oyun 247'si kabul, 184'ü ret, 1'i çekimser çıktı. DYP-SHP ortaklığı, **Erdal İnönü'nün Başbakan Yardımcılığı** ile başladı. Erdal İnönü'nün SHP Genel Başkanlığı'ndan ayrılması üzerine yapılan 4. Olağan Kurultay'da **Murat Karayalçın** SHP Genel Başkanı seçildi. Bunun üzerine Erdal İnönü hükümetten istifa etti. 12 Eylül 1993 tarihinde DYP-SHP ortaklığı, Murat Karayalçın'ın Başbakan

Yardımcılığı ile devam etti. SHP'nin 18 Şubat 1995'te yapılan 9. Olağanüstü Kurultayı'nda SHP, **Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne katıldı**. CHP Genel Başkanlığı'na **Hikmet Çetin** seçildi. Murat Karayalçın hükümetteki görevinden ayrıldı. DYP-CHP koalisyonu, Hikmet Çetin'in Başbakan Yardımcılığı ile devam etti. Ancak 9 Eylül 1995 tarihinde yapılan CHP'nin 27. Olağan Kurultayı'nda Genel Başkanlığa **Deniz Baykal** seçildi. Başbakan Tansu Çiller, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile anlaşamayınca 20 Eylül 1995'te istifa etti.

- **Türkiye Cumhuriyeti 51. Hükümeti - II. Çiller Hükümeti (5 Ekim 1995 - 30 Ekim 1995):** Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından tekrar İstanbul Milletvekili **Tansu Çiller'e** verildi. Tansu Çiller, azınlık hükümeti kurdu ancak hükümet güvenoyu alamadı. Güven oylamasında 421 oyun 191'i kabul, 230'u ret yönünde çıktı.
- **Türkiye Cumhuriyeti 52. Hükümeti - III. Çiller Hükümeti (30 Ekim 1995 - 6 Mart 1996):** Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından yine İstanbul Milletvekili **Tansu Çiller'e** verildi. Tansu Çiller, DYP-CHP koalisyon hükümetini kurdu. 5 Kasım 1995'te yapılan güven oylamasında 415 oyun 243'ü kabul, 172'si ret çıktı. Bu hükümet, 1995 genel seçimleri nedeniyle sona erdi.

1991-1995 Mardin Valileri

Yıllar	Adı Soyadı	Resmi
1990-1992	Dr.Bolat BOLATOĞLU	
1992-1993	Yahya GÜR	

9-1989-1994 Mardin Belediye Başkanı A. İhsan Ensari Dönemi ve 1990’lar Türkiye’sinde Siyasi Dinamikler

1989-1994 yılları arasında Mardin Belediye Başkanlığı yapan **A. İhsan Ensari dönemi**, şehirde kentsel gelişim ve kültürel mirasın korunması konusunda tartışmaları beraberinde getirmiştir. Aynı yıllar, Türkiye genelinde de koalisyon hükümetleriyle geçen çalkantılı bir siyasi döneme işaret etmektedir.

Mardin’de Şeyh Salih Mezarlığı İşgali ve “Saraçoğlu Mahallesi” Tartışması

A. İhsan Ensari’nin belediye başkanlığı döneminde, Mardin’in ikinci caddesi altında bulunan **Şeyh Salih Mezarlığı’nın işgali** ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yasal olarak yıkılması gereken bu yapılaşma karşısında, oluşan mahalleye eski Belediye Başkanlarından **Mehmet Saraçoğlu’nun adının verilmesi** ise tartışmalara yol açmıştır.

Mahallenin yaygın adının “Saraçoğlu” olması, eski başkanı “hayırla yâd edilmesini sağlamamıştır.” Aksine, mezarların adeta “fosseptik çukuru görevi görmesi,” vicdanları sızlatmış ve “beddualara sebep olmuştur.” Bu durum, kentsel planlama, kültürel mirasın korunması ve toplumsal hassasiyetler arasındaki gerilimi açıkça gözler önüne sermektedir.

10-TBMM XX. Dönem ve Mardin Milletvekilleri (1995)

1995 genel seçimleri sonucunda oluşan **Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin XX. Dönemi’nde** Mardin’i temsil eden milletvekilleri şu şekildeydi:

1. Refah Partisi (RP):

- Fehim Adak
- Hüseyin Yıldız

2. Doğru Yol Partisi (DYP):

- Muzaffer Arıkan
- Mahmut Duyan

3. Anavatan Partisi (ANAP):

- Süleyman Çelebi
- Ömer Ertaş

11-1990'ların Ortasında Koalisyon Hükümetleri: ANAYOL, REFAHYOL, ANASOL-D

1990'ların ortaları, Türkiye siyasetinde **ANAYOL**, **REFAHYOL** ve **ANASOL-D** gibi farklı koalisyon hükümetlerinin kurulduğu, siyasi belirsizliğin ve sık hükümet değişikliklerinin yaşandığı bir dönem olmuştur:

1. **Türkiye Cumhuriyeti 53. Hükümeti - II. Yılmaz Hükümeti (6 Mart 1996 - 28 Haziran 1996):** Hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Rize Milletvekili **Mesut Yılmaz'a** verildi. Yılmaz, **Demokratik Sol Parti (DSP)'nin dışarıdan desteğiyle ANAP-DYP azınlık hükümetini** kurdu. 12 Mart 1996'da yapılan güven oylamasında 550 üyeli TBMM'de 257 kabul, 207 ret oyu verilirken, DSP'li 80 milletvekili çekimser oy kullandı. Refah Partisi, güven oylamasının Anayasa'nın 96. maddesine göre geçersiz olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Yüksek Mahkeme, 14 Mayıs 1996'da güven oylaması ile olağanüstü hal ve Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasına ilişkin TBMM kararını iptal etti, fakat yeni oylamaya gerek olmadığını bildirdi. Refah Partisi, 27 Mayıs 1996'da Başbakan Mesut Yılmaz hakkında gensoru önergesi verdi. Yılmaz, koalisyon ortağı DYP ile aralarında çıkan anlaşmazlık üzerine, gensorunun görüşülmesini beklemeden 6 Haziran 1996'da istifa etti.
2. **Türkiye Cumhuriyeti 54. Hükümeti - Erbakan Hükümeti (28 Haziran 1996 - 30 Haziran 1997):** Mesut Yılmaz'ın istifasının ardından hükümeti kurma görevi, Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Konya Milletvekili **Necmettin Erbakan'a** verildi. **Refah Partisi (RP) ile Doğru Yol Partisi (DYP)** arasında kurulan bu koalisyon **REFAHYOL Hükümeti** olarak anıldı. Erbakan, başbakanlığı ortağı Çiller'e devretmek üzere istifa etti, ancak Cumhurbaşkanı, görevi yine Yılmaz'a verdi.
3. **Türkiye Cumhuriyeti 55. Hükümeti - III. Yılmaz Hükümeti (30 Haziran 1997 - 11 Ocak 1999):** Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 20 Haziran 1997 tarihinde hükümeti kurmakla ANAP Genel Başkanı ve Rize Milletvekili **Mesut Yılmaz'ı** görevlendirdi. Yılmaz, **ANAP-DSP-Demokrat Türkiye Partisi (DTP)** ile bir azınlık hükümeti kurdu. Bu hükümet, **ANASOL-D Hükümeti** olarak da bilindi ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) de dışarıdan destekledi. 30 Haziran 1997'de Cumhurbaşkanı Demirel tarafından onaylanan hükümet, 8 Temmuz 1997'de TBMM'den güvenoyu aldı. Güven oylamasında 278 kabul, 265 ret oyu

çıkı, 1 milletvekili çekimser oy kullandı. 30 Temmuz 1998 tarihinde TBMM’de yapılan oylamada 11’e karşı 486 kabul oyuyla, genel ve yerel seçimlerin 18 Nisan 1999 Pazar günü yapılması kararı alındı. Başbakan Mesut Yılmaz hakkında verilen gensoru önergesinin, 25 Kasım 1998 tarihinde 314 oyla kabul edilmesi üzerine, hükümet düşürüldü.

4. Türkiye Cumhuriyeti 56. Hükümeti - IV. Ecevit Hükümeti (11 Ocak 1999 - 28 Mayıs 1999): Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 2 Aralık 1998 tarihinde hükümeti kurmakla DSP Genel Başkanı **Bülent Ecevit**’i görevlendirdi. Ecevit, hükümeti kuramayınca 21 Aralık 1998 tarihinde görevi iade etti. Cumhurbaşkanı tarafından 23 Aralık 1998 tarihinde görevlendirilen Muğla Bağımsız Milletvekili Yalım Erez’in hükümet kurma çalışmaları da sonuç vermeyince, Ecevit, 7 Ocak 1999 tarihinde yeniden hükümeti kurma görevini üstlendi. Ecevit’in kurduğu azınlık hükümeti, 11 Ocak 1999 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylandı. Hükümet, 17 Ocak 1999 tarihinde de TBMM’den güvenoyu aldı. 495 milletvekilinin katıldığı güvenoylamasında 306 kabul, 188 ret çıktı, 1 milletvekili çekimser oy kullandı. Hükümet, 18 Nisan 1999 tarihinde yapılan genel seçimler nedeniyle sona erdi.

1995-1999 Yılları Arası Mardin Valileri

Yıllar	Adı Soyadı	Resmi
1993-1996	Ahmet KAYHAN	
1996-2000	Fikret GÜVEN	

Aydın Saraçoğlu Dönemi (1989-1994): Sosyal Belediyeciliğin İzleri

Mardin'in köklü ailelerinden gelen ve 1950'lerin Belediye Başkanı Mehmet Saraçoğlu'nun oğlu olan Aydın Saraçoğlu, eğitimci kimliğiyle tanınmış bir isimdi. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak öğretmenlik ve yöneticilik yapmış, 1970'lerin sol hareketlerinden etkilenecek sosyal demokrat bir dünya görüşünü benimsemişti.

1980 askeri darbesinin ardından Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP), 1984 yerel seçimlerini büyük bir üstünlükle kazanmış ve Mardin Belediye Başkanlığı'nı rahmetli Ali İhsan Ensari üstlenmişti. Ancak 1990'lara gelmeden Özal'ın siyasi yasakları kaldırma referandumu ve bazı büyükşehirlerdeki yönetim hataları, sol partilere yeni bir ivme kazandırdı.

Bu dönemde kurulan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Halkçı Parti ve Sosyal Demokrat Parti'nin (SODEP) birleşmesiyle 2 Kasım 1985'te siyasi sahnedeki yerini aldı. Erdal İnönü ve Aydın Güven Gürkan gibi liderlerin öncülük ettiği bu birleşme, sosyal demokrat siyasetin yeniden yükselişine işaret ediyordu. Aydın Saraçoğlu, Mehmet Gülceğün, Yılmaz Ölçen, Semih Hoccoğlu, Ahmet Aday ve A. Kerim Düzgören gibi arkadaşlarıyla birlikte yerel yönetimlere yönelik hazırlıklarına başladı.

1989 Yerel Seçimleri ve Aydın Saraçoğlu'nun Yükselişi

ANAP'ın ülke genelindeki iktidar yorgunluğu ve yıpranmışlığı, özellikle Özal döneminde getirilen Katma Değer Vergisi (KDV) gibi ek vergi yükleri, halkın tepkisini çekmişti. Dönemin ana muhalefet lideri Erdal İnönü'nün "Vatandaş limon gibi sıktınız!" sloganı, bu memnuniyetsizliği dile getiriyordu. SHP'nin

“Beş yıl daha bir limon gibi sıkılmaya hayır!” kampanyası ise seçimin ana gündemini belirledi. Basında çıkan “Özal’ın keyfine limon sıkıldılar!” manşetleri ve Özal’ın “Oy uğruna millet limona benzetilemez” çıkışı, bu gerilimi yansıtıyordu.

Bu siyasi atmosferde Aydın Saraçoğlu’nun SHP’den Mardin Belediye Başkan adaylığı ilan edildi. Eğitimci kimliği, mütevazı kişiliği, Mardinli olması ve babasının daha önce 10 yıl belediye başkanlığı yapmış olması, onu diğer aday adayları arasından öne çıkardı. Ayrıca, Mardin’deki ANAP il örgütünün halkı küstüren taktiksel hataları, rüzgarın Aydın Saraçoğlu’ndan yana esmesine neden oldu.

Saraçoğlu, Abdullah Altıntaş, İbrahim Avuka (Beytil Şaaar), Murtaza Köyan, Semih Çabukoğlu ve Hacı Abde (Beyt Hacı Kasımefendi/Üçyolda berber) gibi halktan gelen belediye meclis üyeleriyle birlikte Mardin’i karış karış gezerek vatandaşla kucaklaştı. Bu güçlü destekle Aydın Saraçoğlu, **26 Mart 1989 Yerel Seçimleri’nde Mardin Belediye Başkanlığı’nı kazandı.**

Türkiye genelinde ise SHP, İl Genel Meclisi sonuçlarına göre %28,7 ile birinci parti olurken, DYP %25,1 ile ikinci sırada yer aldı. İktidardaki ANAP ise %21,8 ile üçüncü parti olabildi.⁵⁵

Başkanlık Dönemi ve Hizmetleri

Aydın Saraçoğlu, yumuşaklığı, hoşgörüsü ve esnek yaklaşımıyla kısa sürede Mardinlilerin gönlünde taht kurdu ve hizmetlerine hızla başladı. Mardin’in kadim su sorununu çözmek için ilk adımı atan Saraçoğlu, Dandane’den (Koyunlu) şehre su getirilmesi için çalışmalara öncülük etti. 1991 yılındaki SHP-DYP koalisyonu bu projenin hızlanmasına vesile oldu ve Dandane suyu, Aydın Saraçoğlu döneminin Mardin’e en önemli hizmetlerinden biri olarak tarihe geçti. Ayrıca, “beyaz su” projesiyle ilgili etüt çalışmaları da bu dönemde yapıldı.

Mardin Belediyesi ve şimdiki Artuklu Belediyesi’nin kullandığı mevcut binanın planlaması, projelendirilmesi ve inşaatına başlanması Aydın Saraçoğlu döneminde gerçekleştirildi. Benzer şekilde, günümüzde özel hareket binası olarak kullanılan otogar terminal binasının da planlaması ve yapımı onun başkanlığı sırasında başlatıldı. Her iki yapının da fiili kullanımı sonraki döneme denk gelse de, temelleri Saraçoğlu tarafından atılmıştı.

⁵⁵ Av.Mehmet Beşir Ayanoğlu

Aydın Saraçoğlu, Mardin’in tarihi dokusunu gün ışığına çıkarmak, röleve ve restorasyon çalışmalarına hız vermek amacıyla **Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı’nı** hazırlatarak Kültür Varlıkları Koruma Kurulu’ndan geçirdi. Bu çalışma, Mardin sit alanındaki cami, kilise, hamam, han, ev, çarşı gibi tarihi yapıların tespit edilmesi açısından büyük önem taşıyordu. Yenişehir’deki yapılaşma ve kooperatifleşme projelerine de destek oldu. Kıt imkânlarla ve teknik eleman eksikliğine rağmen, Aydın Saraçoğlu şehrin kalkınması için önemli adımlar attı. Dönemin kısıtlı belediye kaynakları ve şehrin küçük yapısı nedeniyle karşılanamayan bazı bireysel talepler memnuniyetsizliklere yol açsa da, Saraçoğlu belediyecilik hizmetlerini kararlı bir şekilde sürdürdü.

Başkanlık Sonrası ve Kente Katkıları

Belediye başkanlığı görevi sona erdikten sonra bir süre bakanlık müşavirliği yapan Aydın Saraçoğlu, bu dönemde de kapısını Mardinli hemşehrilerine açık tutarak hizmet etmeye devam etti. Daha sonra emekli olarak Mardin’e yerleşti.

2009-2014 yılları arasındaki belediye başkanlığı döneminde, Aydın Saraçoğlu, Mardin Belediyesi Kent Konseyi Genel Sekreterliği ve fahri başkanlığını üstlendi. Şehir ve belediye adına hem il içi hem de il dışındaki tüm toplantılara katıldı. Sit alanındaki altyapı çalışmaları sırasında her ay esnafla toplantılar düzenleyerek projenin gidişatı hakkında bilgi verilmesine ve ilerleyen aşamalarda yapılacakların esnafa ve halka anlatılmasına öncülük etti. Kendisi de bu süreçlere büyük katkı sağladı. Yine sit alanında başlatılan “Tarihi Dönüşüm Projesi”nin her aşamasında aktif rol alarak deneyim ve tecrübelerini ekibe aktardı. Bu dönemde kendisinden çok faydalanıldı.

Sit alanıyla ilgili yeni bir koruma amaçlı imar planı hazırlanması sürecinde, eski planı yapan şehir plancısıyla iletişime geçerek, yüksek telif ücreti talebine rağmen yeni çalışmanın yapılmasını sağladı. Ayrıca, yeni ekipteki şehir plancılara, koruma amaçlı imar planının temel ilkeleri ve alt planlarının oluşturulmasıyla ilgili değerli önerilerde bulundu.

İstanbul Üniversitesi ve farklı üniversitelerde görev yapan Mardinli akademisyenlerin sit alanı ile ilgili düşünce ve tecrübelerini aktarmaları için Mardin’e gelmeleri ve bu konuda toplantılar düzenlenmesi konusunda da Aydın Saraçoğlu’nun büyük katkıları oldu.

2009-2014 döneminde, 81 il ve büyükşehir belediyeleri arasında en iyi çalışan kent konseyi, Aydın Saraçoğlu'nun fahri başkanlığındaki Mardin Belediyesi Kent Konseyiydi.

1989 Seçimlerinde Aydın Saraçoğlu ile Birlikte Seçilen Belediye Meclis Üyeleri:

1. A. Cabbar Mirzooğlu (Ammo Cabbo Beyt Mirzo) (SHP)
2. Abdullah Altıntaş (SHP)
3. Ferhan Çurğatay (SHP)
4. İbrahim Avuka (Beytil Şiaar) (SHP)
5. Murtaza Köyan (SHP)
6. Semih Hocaoglu (SHP)
7. A. Kerim Düzgören (SHP)
8. Hamit Yakak (SHP)
9. A. Rahman Yücesoy (Hacı Abde il hıllak Üçyolda) (SHP)
10. A. Kadir İlhan (SHP)
11. A. Rezzak Kılıç (DYP)
12. M. Ali Tutaşı (ANAP)
13. A. Hamit Şahkulubey (ANAP)
14. A. Rahman Bisen (RP)
15. Muammer Beşer (RP)

Belediye Yönetiminde Bulunanlar:

1. Mesut Çuhadar (Yazı İşleri Müdürü/Bürokrat Kökenli Bşk Yrd)
2. Ceyhan Bağcı (Zabıta Müdürü)

3. Tevfik Sekizkardeş (Hesap İşleri Müdürü)
4. Sıraç Aygüler (İktisat Müdürü)
5. Hikmet Özonay (Muhasebe Müdürü)
6. Kemal Ercan (İşletme Müdürü)
7. Abdullah Öztürkan (Fen İşleri Müdürü) / Daha sonraki aşamada Alaaddin Demirat
8. Tevfik Dörtkardeş (Temizlik İşleri Müdürü)
9. Adnan Avuka (Halkla İlişkiler Müdürü)
10. Şehmus Özdenner (Muhasebe Müdürü)
11. Doğan Çiçek veya Hikmet Özünay (İşletme Müdürü)
12. Şehmus Tahınç veya Feyzi Erdinç (Hal Müdürü)
13. Celal Gözüoğlu veya Sabahattin Arcasoy (Garaj Amiri)
14. Ali Bağış (İtfaiye Amiri)⁵⁶

Mardin 1994–2004 Yılları Arası Mardin Belediye Başkanı A.Kadir Tutuş Döneminde Mardin’de özellikle Yenişehir bölgesi altyapı çalışmaları ve mezarlık alanların korunması yönündeki çalışmaları takdirle karşılanmıştır.

A.Aydın Saraçoğlu görev teslim anı.

⁵⁶ Av.Mehmet Beşir Ayanoğlu

12-1999-2002 Dönemi: TBMM XXI. Dönem ve 57. Ecevit Hükümeti

1999 genel seçimleri sonrası Türkiye siyaseti, yeni bir koalisyon hükümetiyle şekillenirken, Mardin de bu dönemin siyasi temsilcilerini TBMM'ye gönderdi.

13-TBMM XXI. Dönem Mardin Milletvekilleri (1999)

1999 genel seçimleri sonucunda oluşan **Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin XXI. Dönemi'nde** Mardin'i temsil eden milletvekilleri şu şekildeydi:

1. Anavatan Partisi (ANAP):

- Ömer Ertaş
- Süleyman Çelebi

2. Demokratik Sol Parti (DSP):

- Mustafa Kemal Tuğmaner

3. Doğru Yol Partisi (DYP):

- Metin Musaoğlu
- Veysi Şahin

4. Fazilet Partisi (FP):

- Fehim Adak

14-Türkiye Cumhuriyeti 57. Hükümeti - V. Ecevit Hükümeti (28 Mayıs 1999 - 18 Kasım 2002)

1999 genel seçimlerinin ardından, DSP Genel Başkanı **Bülent Ecevit**, 3 Mayıs 1999 tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi. Ecevit liderliğindeki **DSP-MHP-ANAP koalisyonu**, Türkiye Cumhuriyeti'nin 57. Hükümeti olarak kuruldu.

- Hükümet, **28 Mayıs 1999** tarihinde Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından onaylandı.

- **9 Haziran 1999** tarihinde TBMM'den güvenoyu aldı. Güven oylamasına katılan 536 milletvekilinden 354'ü kabul, 182'si ret oyu kullandı.

Bu koalisyon hükümeti, Türkiye'nin önemli siyasi ve ekonomik zorluklarla mücadele ettiği bir dönemde görev yaptı. Bülent Ecevit liderliğindeki bu hükümetin süresi, 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) kazanmasıyla sona erdi. Ecevit, 4 Kasım 2002 tarihinde hükümetin istifasını Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e sundu.